

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-27>

УДК 658.1

Тетяна КУКЛІНОВА

Одеський національний економічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-1370-2883>
e-mail: tanya2013001@gmail.com

ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються діяльність малих підприємств під час воєнного часу. Розглянуті аспекти їх функціонування під час воєнної агресії в умовах невизначеності. Виявлено специфіку та особливості їх релокації. Виявлено специфіку та особливості їх проблем на основі детального аналізу процесу їх функціонування. Досліджено їх функціонування з огляду на логістичні процеси. Наведено необхідність стимулювання малих підприємств в Україні. Сформульовано рекомендації щодо по їх підтримки та відновлення у повоєнний час.

Ключові слова: стимулювання, державна підтримка, війна, малі підприємства, проблеми малих підприємств, воєнні умови, управління.

Тетяна KUKLINOVA

Odessa National Economic University

REGARDING THE FUNCTIONS OF SMALL ENTERPRISES DURING THE MARTIAL STATE

The paper presents the results of study of the functioning of small enterprises in the context the martial state.

The study shows the importance of small enterprises in Ukraine. The work deals with the key aspects of small enterprises functioning during the martial state. The specificity of small enterprises in the context the martial state analyzed in Ukraine. The article shows the activities of small enterprises during wartime. Considered aspects of their functioning during military aggression in conditions of uncertainty. The specifics and peculiarities of their relocation have been revealed in the work. The specifics and features of their problems have been revealed on the basis of a detailed analysis of the process of their functioning. Their functioning was studied with regard to logistic processes in a paper. Main problems of small enterprises are defined in a study. The necessity of stimulating small enterprises in Ukraine is indicated. The results also showed the importance of logistic processes during wartime for enterprises in Ukraine. The main features of small enterprises in Ukraine have been revealed during the martial state. The paper deals with problems of the stimulation of small enterprises in the context the martial's state. Recommendations for their support and restoration in the post-war period have been formulated in a paper. The purpose of the article is to characterize the current state and trends in the functioning of small enterprises during wartime and to develop recommendations for their support and restoration. The article substantiates the need to find tools for their support and restoration, both during a full-scale invasion and in the post-war period. Problems of foreign economic activity of small enterprises has been shown in the presented work.

Keywords: stimulation, state support, war, small enterprises, problems of small enterprises, war conditions, management

Постановка проблеми у загальному вигляді,

її зв'язок з важливими науковими чи практичними результатами

Малі підприємства у ринковій економіці визначають темпи економічного зростання. Воєнний стан в країні породжує нові потреби, які потрібно задовольнити. Розвиток міжнародного співробітництва, нових технологій, знань надає нові можливості для підтримки малих підприємств у повоєнний час. Зазначена проблема потребує дослідження в умовах воєнного стану, що підтверджує актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвиток малих підприємств набув актуальності під час незалежності нашої країни. Значний внесок у дослідження даної теми зробили такі українські вчені, як А.І. Бутенко, З.С. Варналій, В.М. Гриньова, О.В. Кужель та багато інших. Велика увага в економічній літературі приділяється розробці регіональних програм підтримки підприємництва. Разом з тим необхідно відзначити, що необхідно шукати інструменти їх підтримки та відновлення як під час повномасштабного вторгнення, так і у повоєнний час.

Формування цілей статті

Метою статті є характеристика сучасного стану та тенденції функціонування малих підприємств у воєнний час та розробка рекомендацій з їх підтримки та відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження

В умовах повномасштабного вторгнення змінилися виклики перед українськими підприємствами, які змушені були припинити свою діяльність, перевозити офіси та виробництва з гарячих точок в інші регіони країни та за кордон. У суб'єктів підприємництва значно знизилася кількість замовлень, запаси, випуск продукції. В перші тижні повномасштабної війни Україна втратила майже всі джерела отримання

нафтопродуктів, вітчизняні НПЗ та нафтобази були зруйновані, а постачання з Росії та Білорусі припинено. Істотно зросла ціна на паливо, що істотно вплинуло на собівартість продукції, робіт та послуг.

Україна почала приймати гуманітарну допомогу з інших країн, були закриті кордони України з Росією та Білоруссю, багато вантажів застрягли в портах Чорного моря, авіаперевезення було припинено, більшість вантажоперевезень країною було переорієнтовано на дорожній та залізничний транспорт. В умовах війни багато підприємств зіткнулися з тим, що зруйнувалися традиційні ланцюжки поставок сировини та комплектуючих, а також збуту готової продукції. Підприємцям довелося оперативно вибудувати та налагоджувати нові. Збільшилося навантаження на залізницю, пункти прикордонного контролю, пропускна спроможність яких не розрахована на такі обсяги.

Підкреслюється, що малий бізнес в Україні зазнав в останні місяці колосальних втрат: 15 % підприємств у зв'язку з війною втратили понад 100 тис. дол. США, 28 % – від 10 до 50 тис. дол. США, 40 % – до 10 тис. дол. США. При цьому у кожного п'ятого втрати сталися безпосередньо внаслідок бойових дій. Водночас тільки 6 % змогли пройти перші два місяці війни без втрат [1, с. 32].

Погодимось з думкою, що релокація є досить складним процесом, який має велику кількість обмежень у т.ч. і через фізичну складність переміщення більшості промислових виробництв. Проте за сьогодишніх умов релокація бізнесу виступає одним з дієвих інструментів соціально-економічного оздоровлення регіонів України та збереження технологій [2, с. 136]. Але, незважаючи на державну підтримку [3], невирішеними залишаються наступні проблеми малих підприємств:

- непрогнозованість розвитку ситуації в Україні;
- фінансові проблеми;
- недостатня кількість платоспроможних клієнтів в Україні.
- відсутність грантових програм, оголошених урядом;
- перешкоди з боку регуляторних/фіскальних органів;
- зростання цін на сировину та матеріали;
- руйнування виробничих потужностей та інфраструктури;
- проблема перебоїв з електро-, водо- чи теплопостачанням;
- проблеми з наймом кваліфікованого персоналу та брак його через мобілізацію;
- затримка з логістикою на кордоні;
- кіберінциденти;
- зростання транспортних витрат.

В умовах тотального блекауту більшість підприємств встановили додаткові джерела електроенергії, а кожне друге підприємство змінило графік роботи. Через відключення електроенергії підприємства втратили багато загального обсягу робочого часу за місяць. Перебої в енергопостачанні суттєво вплинули на найбільш енергоємні галузі (металургію, хімічну промисловість та машинобудування). Також відключення електроенергії призвели до уповільнення відновлення низки напрямків харчової промисловості (молоко- та м'ясопереробки). Низький попит на житло, збільшення виробничих витрат та перебої з електроенергією стримують будівельні роботи та виробництво будматеріалів. Так, зазначається, що негативний вплив на бізнес відрізняється залежно від географічного розташування самого бізнесу. В тимчасово окупованих регіонах та прифронтових зареєстровано приблизно 50% компаній, які відповідають приблизно за 45% ВВП України [4, с. 183].

На думку Грищенко І. М. та Ковтун Т. Ю., є досить важливим наразі скасування імпорتنих в'їзних мит на певні товари, що дозволить українським підприємствам зекономити на сплаті митних платежів та використати ці кошти для підтримки своїх людей та економіки в цілому [5, с. 29]. Одним із інструментів подолання негативного впливу війни для українського бізнесу є розвиток експорту. Президентом та урядом України прийнято рішення, яке підтримано Європейською комісією – під час воєнного стану в Україні прибрати на один рік всі мита та квоти на український експорт. Так, у січні 2023 р. експорт товарів в Одеської області становив 208,0 млн дол. США, імпорт – 203,6 млн дол. Порівняно з січнем 2022 р. експорт збільшився на 22,9% (38,8 млн дол.), імпорт – на 5,0% (9,7 млн дол.). Позитивне сальдо склало 4,4 млн дол. (у січні 2022 р. сальдо негативне – 24,7 млн дол. США) [6]. Але головні перешкоди, що заважають малому бізнесу розвивати експортний напрямок: відсутність знань, досвіду та кадрів; невідповідність продукції/послуг вимогам зовнішніх ринків; складнощі з пошуком замовлень, відсутність знань у міжнародному маркетингу та продажах.

Малі підприємства виконують в економіці ряд важливих та специфічних функцій. На наш погляд, ці специфічні функції можна виділити з соціальної, економічної та технічної значущості. Малі підприємства обмежують монополізм великих підприємств, усувають диспропорції на товарних ринках шляхом швидкого реагування на зміни кон'юнктури ринку, насичення споживчого ринку товарами та послугами. Гнучкість малих підприємств проявляється в його орієнтації на місцеві ринки та індивідуальний споживчий попит. Малі підприємства пристосовуються до кон'юнктури ринку, швидко реагують на потреби суспільства, що постійно змінюються. Успішне функціонування малих підприємств створює сприятливі умови для оздоровлення економіки: розвивається конкуренція; створюються додаткові робочі місця, підвищується

експортний потенціал; краще використовуються місцеві сировинні ресурси. Велике значення має здатність малих підприємств розширювати сферу прикладання праці, створювати нові можливості не тільки для працевлаштування, але, перш за все, для розширення підприємницької діяльності населення, розгортання його творчих сил і використання вільних виробничих потужностей. Малі підприємства відіграють важливу соціальну роль, забезпечуючи самозайнятність населення, добре соціальне середовище, формує життєво необхідний рівень доходів, сприяє прояву ініціативи й заповзятливості працівників, активізує процеси стартового нагромадження капіталів для подальшого розвитку, що має велике значення як у воєнний, так і повоєнний час. Отже, підтримка малих підприємств – одна з основних передумов економічного та соціального відродження України, Одеського регіону зокрема у повоєнний час.

Висновки та перспективи подальшого розвитку цього напрямку

В умовах війни особливо важливим стає страхування військових ризиків та спрощення нормативних вимог до малих підприємств. Треба шукати нові засоби взаємодії з клієнтами, проводити якісну аналітику для розуміння зростання та перспективи, виявлення закономірностей, цільової аудиторії, оцінки ефективності. Також треба дбати про безпеку, фінансову стабільність, ментальне здоров'я працівників, що дозволить їм виконувати роботу якісно та постійно шукати нові продуктивні рішення, підкорювати нові галузі чи ринки. У кризовий момент транспорт і логістика стали ключовими факторами, які підтримують економіку України, незважаючи на руйнування, людські втрати та збої в ланцюжку поставок, боротьбу з корупцією. Також важливим є доступ до кредитних ресурсів та їх здешевлення, реалізація податкової та судової реформи.

Література

1. П'ятницька Г.Т., Григоренко О.М., Черв'як О.П. Проблеми фінансового менеджменту малих підприємств України у довоєнний та воєнний час. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку. 2022. С. 32–35.
2. Захарова О.В. Релокація підприємств як інструмент відновлення економіки України. Економіка підприємства: теорія і практика : збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, КНЕУ, 12-13 жовтня 2022 р. С. 134–136.
3. Кривов'язюк І. Державна підтримка розвитку підприємництва в Україні під час дії воєнного стану. Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції ГО «ІЕЕЕД», (01 червня 2022 року). Луцьк : Друкарня «Волиньполіграф». С. 138–139.
4. Тимошук В., Ціх Г.В. Проблеми малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, діджиталізація та інновації». 2022. С. 183–184.
5. Грищенко І.М., Ковтун Т.Ю. Державна підтримка бізнесу у воєнний час. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 33 (72) № 2. 2022. С. 29–36.
6. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області : офіційний сайт. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Piatnytska H.T., Hryhorenko O.M., Chervyak O.P. Problemy finansovoho menedzhmentu malykh pidpriemstv Ukrainy u dovoiennyi ta voiennyi chas. Imperatyvy ekonomichnoho zrostantia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku. 2022. S. 32–35.
2. Zakharova O.V. Relokatsiia pidpriemstv yak instrument vidnovlennia ekonomiky Ukrainy. Ekonomika pidpriemstva: teoriia i praktyka : zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Kyiv, KNEU, 12-13 zhovtnia 2022 r. S. 134–136.
3. Kryvoviazuk I. Derzhavna pidtrymka rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu. Problemy ratsionalnoho vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho, ekoloho-enerhetychnoho, normatyvno-pravovoho potentsialu Ukrainy ta yii rehioniv : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii HO «IEEED», (01 chervnia 2022 roku). Lutsk : Drukarnia «Volynpolihraf». S. 138–139.
4. Tymoshchuk V., Tsikh H.V. Problemy maloho ta serednoho biznesu v Ukraini u voiennyi chas. Zbirnyk tez dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Transformatsiia biznesu dla staloho maibutnoho: doslidzhennia, didzhitalizatsiia ta innovatsii». 2022. S. 183–184.
5. Hryshchenko I.M., Kovtun T.Iu. Derzhavna pidtrymka biznesu u voiennyi chas. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia. Tom 33 (72) № 2. 2022. S. 29–36.
6. Ofitsiinyi cait Holovnoho upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti : ofitsiinyi sait. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.